

**Милош Старовлах, ОСНОВНА ШКОЛА У ЦРНОЈ ГОРИ 1944-1994,
УНИРЕКС, Подгорица, 1996. године**

Озбиљност и сложеност проблематике која је захваћена књигом "*Основна школа у Црној Гори 1944 - 1994*" за аутора, Милоша Старовлаха, је унапријед легитимисала олакшавајућу околност, утолико прије што се и сам суочио са временом које истражује. Учествовао је у том времену као ученик и као онај који поучава, процјењује и просуђује, отворено и критички изnoseћи своје виђење стања и развоја образовног и школског система. О томе свједоче његови бројни радови о основном образовању и развоју школства у Црној Гори, а посебно студије: "*Школа између власти и слободе*" (1993) и "*Путићи и сјанливици средње школе*" (1994).

Најновија студија *Основна школа у Црној Гори 1944-1994* има 349 страна и поред *Увода* и *Закључних разматрања* садржи два основна дијела: *I На путу до јединствене основне школе* (стр. 55-175) и *II Развојне и програмске карактеристике поратне основне школе* (стр. 175-321). Бројне слике, скице, табеле и графикони који употпуњују текстуални дио књиге, као и коришћена релевантна литература и архивска документација упућује на истраживачки и стваралачки напор који је био потребан да се замисао овог рада доведе до цјелине коју читалац има пред собом.

Исцрпна анализа поратног образовања у Црној Гори коју садржи ова књига показује нужну корекцију између духа школе и духа времена. Аутор своје виђење промјена у друштву и образовању темељи на релевантној документацији и властитом искуству као поратног ђака основне и средње школе, као професора и директора у њима, посланика Културно-просвјетног вијећа Скупштине СРЦГ, председника основног СИЗ-а, секретара републичке СИЗ-е усмјереног образовања, директора Републичког завода за унапређивање школства и уредника за уџбенике.

У *Уводу* (стр. 5 -55) је прегледно и цјеловито уложен развој основног образовања у Црној Гори до 1944. године, са освртом "1) на развој основног образовања на подручју данашње Црне Горе до 1918, 2) на основу карактеристике образовања у Краљевини Југославији са акценциом на ћирилице у Црној Гори и 3) на период окупације до 1944. године. (стр.5).

Суптилно износећи властити однос према развоју духа школе аутор указује на бригу друштва о школи, апострофирајући при томе квалитативну димензију у контексту излагања о ширењу мреже школа, унапређивања услова школовања и подизања образовног нивоа становништва. "*Однос према образовању се не исказује само бројем отворених школа*", каже аутор, "*већ њивено брижом о њима*". (стр. 20) Овдје је, између осталог, ријеч о задовољавању кадровских и материјалних потреба школа у Књажевини (Краљевини) Црној Гори, што је уједно била и прелиминарна претпоставка за унапређивање васпитно-образовног рада у цјелини. Посебно је наглашен значај ангажовања краља Николе у пословима просвјете. У вријеме његове владавине основане су све неопходне школске институције (Школско надзорништво, Министарство просвјете, Школска комисија, Просвјетни савјет и др.) и донесени закони којима су регулисани односи у школи и образовању.

Његујући историјски приступ аутор брижљиво сагледава улогу и развој црногорске просвјете наводећи значајне датуме који су пратили развој школског и образовног система како у Књажевини (Краљевини) Црној Гори, тако и на подручју Санџака и Боке.

У вријеме стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (1918) подручје Црне Горе ушло је у њен састав са различитим нивоима развијености просвјете и културе (по регијама) и "*досића лошим*" укупним просвјетним приликама. Овим ставом аутор отвара питања развоја образовања у Краљевини Југославији у *међурајном периоду* да би, између осталог, основано подсјетио на "*ипројављеност*" историографије о развоју образовању у овом периоду.

Иако је Уставом Краљевине Југославије (из 1921) била регулисана јединствена образовна политика, "*са усклађивањем образовног система у Југославији ишло се досића њивено*", каже аутор, што се види и по томе што је први заједнички наставни план и програм за основну школу донесен тек 1927, а Закон о народним школама 1929. године. Констатацију да је "*усаглашавањем око јединственог плана и програма дуго трајало, ако је уопште постигнуто*" аутор потврђује упоредном анализом Наставног плана и Наставног програма и индетификацијом конкретних несагласности међу њима.

На крају *Увода* дат је осврт на *период окупиације* (до 1944) који се крајње неповољно рефлектовао на услове у којима су радиле школе у Црној Гори.

У првом дијелу књиге *На путу до јединствене основне школе (1944-1958)* приказане су њене идејне основе, законске регулативе и програмска *структура до 1958. године*. Садржајем наслова "*Идејне основе ратне и*

Њорайне основне школе" аутор аргументовано излаже јединство школе и народноослободилачке борбе које је нарочито дошло до изражаја кроз значај који су имале просвета и култура. Разноврсни облици образовног и културно-просвјетног рада, борба за масовну културу и народно просвјећивање били су саставни дио борбе за слободу. Даље се наводе активности и услови у којима су радили Просвјетни одсјек, Просвјетни одбори, Одјељење, односно Повјереништво (од децембра 1949), за просвјету.

Расправе о образовању и рад на културно-просвјетној дјелатности интензивирани су у првим поратним годинама, а посебно Уставом ФНРЈ и Уставом НРЦГ (из 1946) и Законом о Петогодишњем плану Црне Горе (1947-1951).

Као "једну од најзначајнијих њрекрејница у ѡорайном развоју образовања у нашој земљи" аутор наводи Резолуцију Трећег пленарног засиједања ЦК КПЈ о задацима о школству након чега слиједи њена исцрпна анализа. Издвајамо само један детаљ који је, у ствари, коментар аутора а односи се на *уложу насјавника*. "Тражи се", каже Старовлах, *насјавник сјваралац, а не насјавник који само ѡслушно инјерјрејира оно шјо су друђи одредили*". (стр. 79)

Даље праћење редова ове књиге, богате изворним подацима, открива нам и самог аутора у овој, нимало једноставној улози.

Овдје би можда могли и завршити приказ књиге и, умјесто интерпретације, позвати на њено стрпљиво и опрезно ишчитавање које води даље од "нађовјешјја нових односа у образовању". Слиједе, дакле, наслови о *самоујрављању и демократијизацији у образовању, о мајеријалним условима развоја основне школе, о васјијачима и васјијаницима...*

У другом дијелу књиге приказане су *Развојне и ѡрођрамске карактерисјике ѡорайне основне школе у периоду од 1958. до 1994. године*. Полазећи од *идејних основа сисјема, Усјава СФРЈ из 1963. године, Осмођ конђреса СКЈ и Резолуције Х конђреса и УНЕСКО-ве ѡрејорукe о образовању* аутор даље прегледно излаже *законске ѡројисе, насјавне ѡланове и ѡрођраме, мајеријалне и кадровске ѡрејиосјавке развоја, ѡређење развоја са Србијом и Јуђославијом, као и ређионални развој обазовања ѡ ојшјинама* у овом периоду.

Неравномјеран развој појединих регија у Црној Гори и неуједначен развој по општинама рефлектовао се на миграције становништва са сеоског подручја, што је отежавало развој школства у цјелини. То показују подаци о развоју појединих регија и општина, као и исцрпне упоредне анализе које су у књизи прегледно изложене. Аутор констатује да је "ређионално крејпање броја ученика добрим дјелом ѡрајило крејпање

сјановништва и њо на два колосјека: са села у брад и из неразвијених у развијене регије Црне Горе".

Побољшање квалификационе структуре наставничког кадра значајно је допринијело унапређивању услова школовања, што је резултирало подизањем образовног, а тиме и културног нивоа становништва. Аутор на примјеру упоредних анализа и измјена у наставним плановима и програмима и закона о школству слика развој образовања и однос друштва према њему. Кризе у друштву неминовно су имплицирале и кризе у образовању, остављајући при том трага на остваривање образовне и васпитне функције школе. Међутим, школа остаје средиште духовности и показатељ историјског развјетка духа.

Кад је у питању квалитет наставе аутор каже да су *"све промјене које су настале у времену од 1958. до 1993. године, а које чине материјалну основу наставе, изузев смањења броја школа, биле позитивне...изграђен је нови школски простор, школе су све савременије опремане, набављена су модернија учила и слично, мада њо сјање још увијек није добро"* (стр. 270).

У *Закључним разматрањима* (стр. 321-338) дата је својеврсна синтеза уз критички осврт на промјене у образовном систему. Промјене у друштву манифестовале су се на образовни систем, на програмску и организациону структуру поратне основне школе, као и на број наставника и ученика. Аутор запажа и истиче позитивне тенденције у континуитету ових промјена, истовремено заузимајући критички став према пропустима који су били саставни дио развоја. *"Многим од њих је (каже аутор мислећи на промјене у структури основне школе) "поправљено постојеће сјање, али је било досја и оних формалних, неприпремљених, ја и штећених. Но ујркос свему њоме изграђена је досја солидна основна школа... Сјворена је веома широка основа за даље образовање, а њиме и за низ других значајних промјена у нашем друштву"* (стр. 331).

Књига *Основна школа у Црној Гори 1944-1994.* представља значајан допринос упознавању савременог читаоца са поратним развојем школства у Црној Гори. Она је вишеструко драгоцене, најприје са аспекта проблематике коју третира, потом с обзиром на начин на који је систематизована богата емпирија и, коначно, ако се има у виду суптилност и критичка отвореност аутора при разматрању најважнијих питања поратног образовања (у Црној Гори) и промјена које су пратиле његов развој.

Др Славка Гвозденовић